

Felsefenin Gülümseyen Yüzü: Çocuklarla Felsefe

Vefa TAŞDELEN*

Giriş

Çocukluk, bilişsel gelişimin en üst seviyede olduğu, düşünme ve yaşama becerilerinin kazanıldığı bir dönemdir. Bu dönemde bir dil, dille birlikte dünya öğrenilir; hayata ilişkin izlenimler oluşur. Bu olağan sürecin bir üst düzeye evrilerek zihnin eleştirel, yaratıcı, sorgulayıcı ve özenli düşünme tutumları kazanabilmesi için, 1960'lı yıllardan itibaren çocuklar için felsefe ya da çocuk felsefesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Aşağıdaki makalede çocuk felsefesinin ortaya çıkış süreci ve bu faaliyet alanının gerekçeleri üzerinde durulacak; konuya ilişkin teknik ve sorunlar ele alınacaktır. Ayrıca “çocuk felsefesi”, “çocuklar için felsefe” ya da “çocuklarla felsefe” nedir, ne anlama gelir: çocukların felsefe yapmasını mı, çocuklar için felsefe yapmayı mı, çocuklar için felsefe öğretimini mi, yoksa bir tür “çocukluk felsefesi”ni mi? soruları ele alınacaktır.

1. Çocuklar İçin Felsefe

Çocukluk, insan hayatının keşfedilmeyi bekleyen özel bir dönemidir. Bu özelliğin nedeni, dünya ile karşılaşmanın, varoluş hakkındaki edininim ve izlenimlerin çocuklukta oluşmaya başlaması; büyümenin ve olgunlaşmanın, bedensel, bilişsel ve sosyal gelişimin bu dönemde hızlı bir ilerleme göstermesidir. Çocukluk da, tıpkı yetişkinlik gibi kendi içinde homojen bir yapı göstermez. Gelişim kuramcılarının verilerinden ve kendi çocukluk deneyimlerimizden yola çıkarak söylersek, çocukluk diye tek biçimli bir dönemden söz edemeyiz. Çocukluğun sınırı, genel kabule göre üç ila on sekiz yaş aralığında bulunur. Bu geniş zaman diliminin de gösterdiği gibi, bir değil birbirinden farklı çocukluk evreleri vardır.

Çocukluk, insanlığın kimi döneminde, bir an önce geçmesi istenen bir hastalık gibi düşünülmüş; yeryüzünde var olmanın asıl formunun yetişkinlik olduğu hususu üzerinde durulmuştur. Gerçekten de çocuğun düşünme ve dili kullanma biçimi, Piaget'in de belirttiği gibi, büyüklerden farklıdır. Onların dünyayı bizden farklı algılamaları, dili bizden farklı kullanmaları, söz konusu farklılaşmanın temelini oluşturur. Erasmus her ne kadar “Vakitsiz hikmetten nefret ederim” atasözünü hatırlatarak erken olgunlaşmayı bir “galat-ı tabiat” (*monstre*) olarak nitelese de, büyüyüp de küçülmüş çocuklar halk arasında çoğu kez takdir ve hayranlıkla karşılanmıştır. Belki de içlerindeki büyümüş yön hep pekiştirdiğinden her çocuk bir an önce büyümeye, “çocukluk hastalığından” kurtulmaya az ya da çok özlem duymuştur. Çocukluğun matbaanın icadıyla keşfedilmeye başlandığını söyleyen tezler vardır; ancak Stephan Zweig'in *Dünün Dünyası* isimli otobiyografik çalışmada anlattıklarına bakılırsa, 1900'lü yılların başla-

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

rında bile çocukluk ve ilk gençlik, yetişkin insan ideali ve özlemi içinde bir an önce atlatılması gereken bir dönem olarak görülmüştür.

1.1. Tarihçe: 1960'lı yıllarda, Matthew Lipman, erken yaşlarda felsefi ve eleştirel düşünme eğitimiye yönelik çalışmalar yapmaya başlamış, bu amaçla Montclair Eyalet Üniversitesinde Çocuklar İçin Felsefi Gelişim Enstitüsünü kurmuştur. Bunun devamında da 1970'li yıllarda, Gareth Matthews'un da içinde yer aldığı çocuklar için felsefe hareketi başlamıştır. Felsefe ve çocukluk üzerine düşünme çabasını kapsayan çocuklar için felsefe çalışmaları, 1970'li yıllardan itibaren üzerinde çalışılan, dikkat çekici bir eğitim programı hâline gelmiştir (Vansieleghem, Kennedy, 2011: 171). Uyarıcı metinler, resimler, videolar vererek, sorular sorarak ve uygun diyalog ortamları oluşturarak çocuktaki felsefi potansiyeli harekete geçirmek, bu yaklaşımın özünü oluşturur. Sokratik diyaloglara kadar geri götürülen bu yaklaşım, aynı zamanda John Dewey'nin görüşlerinden de etkilenmiştir. Felsefenin ve felsefi soruların çocuklarda yeniden kurulması, yeniden yapılandırılması da bu yöntem içinde yer alır. Lipman, çocuklar için felsefeyi, çocukların kendileriyle felsefe yapmalarını teşvik edecek şekilde felsefe tarihinin kendilerinde yeniden kurulmasını sağlayacak bir öğretim etkinliği olarak anlamış (Kohan, 2014: 5); bu amaçla, dünyanın ilk kolej öncesi müfredatını yazmış, çocuklar için felsefe alanında yüksek lisans ve doktora programı oluşturmuş; aynı zamanda *Thinking: The Journal of Philosophy for Children (Düşünme: Çocuklar İçin Felsefe)* dergisini çıkarmıştır.

Tabii ki felsefede hiçbir şey yeni değildir. Bu, iyi bir şeydir de. Eski olmak, bir geleneği olmak, tarih içinde bir süreci ve birikimi olmak demektir. Soruları ve sorunları karşısında yaklaşımı olmak demektir. Bu açıdan bakıldığında, çocuklar için ya da çocuklarla felsefenin kökeni, çocuklarla oynamayı büyüklerle siteyi yönetmeye tercih eden Herakleitos'a kadar geri götürülebilir. Verdikleri derslerle gençleri, ev ve site yönetimi gibi konularda eğitmeyi, bu eğitim sonucunda da onları her gün bir önceki güne oranla daha donanımlı ve daha yetkin hâle getirmeyi vaat etmeleri de çocuklarla felsefenin sınırları içine yer alır (Plato, 1997: 754). Aynı şekilde Sokrates'in gençlerle oluşturduğu canlı ve etkili diyaloglar, sadece büyükler için felsefenin değil, çocuklar için felsefenin de hayatla bağının en sahîh şekilde kurulduğu noktaya işaret eder. Bu nokta her türlü felsefenin fıskırma noktasıdır. Sokrates'in diyalogları, yer yer çocuklarla felsefenin en canlı örneklerini oluşturur. Gençlerin ruhlarındaki soylu bilgileri doğurtmaya yönelik soru cevap yöntemi (*maieutics*), bugün de eğitimin, felsefenin, özellikle de çocuk felsefesinin temel formlarından birini oluşturur. Sokrates, felsefe yapmak için felsefe yapmazdı; yaşamak için, hayata, erdeme, bilgiye yol bulmak için felsefe yapardı. Felsefe onun için, kendisine dışarıdan gelen bir bilgi, bir kavram, bir uzmanlık alanı, bir öğretim değil, bizzat hayatı sorgulamanın, erdemli yaşamının kendisiydi; varoluşun kendisinden türeyen bir şeydi. Denebilir ki, Sokrates'in doğurtma yöntemi, "çocuklar için" ya da "çocuklarla felsefe"nin temelini oluşturur. Dışarıdan birtakım bilgi, kavram ve kuramları yüklemek yerine bireyin onları kendi varoluşunda, kendi yaşam deneyiminde keşfetmesini sağlamak, bu şekilde felsefeyi yeniden kurmak, çocuklar için felsefenin mantığını oluşturur.

İlerleyen zamanda, çocukluğun keşfi, söylenenlere bakılırsa, matbaanın icadından sonra olmuştur. Rönesans ve Aydınlanma Dönemi'nin humanistik yapısı da söz konusu döneme, bu gerçekliğin tanınmasına ilgisiz kalmamıştır. İlk resimli kitap, ilk resimli sözlük, 1700'lü yılların bir çalışması olarak kendini göstermiştir. Bu anlayış beraberinde içinde başlı başına çocukluğun ve onun eğitiminin ele alındığı önemli eğitim klasiklerinin doğmasını da beraberinde getirmiştir. Locke ve Rousseau'nun, çocukluğun doğasına ilişkin çalışmaları, çağdaş

eğitim anlayışının temellerinin atılmasının yanında çocukluğun tanınmasına da önemli katkılar sağlamıştır.

1.2. Tanımlar Üzerinde

Çocuklar için felsefe ya da çocuk felsefesi uygun bir adlandırma mıdır? “Çocuklar için felsefe”, daha büyüklerin çocuklar için ürettiği felsefeyi çağırıştırır. “Çocuk felsefesi”nde ise bir ifade belirsizliği vardır: çocukların ilgileceği felsefesi mi, çocukların yaptığı felsefe mi, çocuklar için yapılmış felsefe mi, çocukluk üzerine yapılmış felsefe mi? En uygun ifade “çocuklarla felsefe” olabilir (Tepe, 2013: 78). Bu ifade, konu hakkında deneyimi ve uzmanlığı olan bir kişi tarafından, düşünme etkinliğine kılavuzluk yapılmasını, bireyin kendi varoluşundaki felsefeyi ve hayatın içindeki anlamı keşfetmeye yönelik bir etkinliği ifade eder.

Çocukluk, dünya ile dünyanın gerçekleriyle karşılaşmadır. Bu karşılaşma, merakı, hayret ve hayranlık duygularını geliştirir. İnsan yalnız dünya, evren ve insanla karşılaşmaz; bizzat kendisiyle de karşılaşır. Doğasındaki bu özellikler, çocuğu sormaya, bilmeye, ilgi duymaya sevk eder. Çocukluk, her ne kadar uzakmış gibi görünse de, felsefeye en yakın noktada bulunur. Hatta şu söylenebilir: Çocuklar, varlıkla karşılaşmaktan, dünyanın bilince çarpmasından doğan onlarca soru ile gerçek ve sahil bir felsefi tutum içinde bulunurlar. Sadece filozoflar değil, bilim adamları, edebiyatçı ve sanatçılar da, kendi içlerinde korudukları çocuklukla, söz konusu karşılaşmayı sürekli kılan, varlıkla karşılaşmanın merak, hayret, heyecan ve hayranlık duygularıyla daima tazelenen kişilerdir. Bu yüzden Pascal’ın söylediği doğrudur: “*Bilgelik bizi çocukluğa geri götürür.*”

Çocuklar için felsefe, felsefi bilgileri öğrenmek gibi bir şey değil, metin okuma gibi bir şey de değil; ama bütün bunlara karşın yine de düşünme biçimlerini öğrenmek gibi bir şey, daha iyi bir ifade ile “düşünme eğitimi” gibi bir şeydir. Çocuklar için felsefe, düşünme üzerine vurgu yapar, düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlar; bu çabada felsefe bilgisi ve kültürünün verilmesi ikincildir. Çocuklar için felsefenin öncelikli amacı eleştirel, yaratıcı, düzenli düşünme becerileridir. Karar verme, yargıda bulunma yetilerini geliştirmek, bu şekilde onlardaki felsefi duyguları işlemek de çocuklarla felsefenin öncelikli işlevleri arasında yer alır (Gregory, 2011: 200). Felsefi düşünce, kuşkusuz eleştirel ve yaratıcı düşünme biçimini kapsamakla birlikte bunlardan daha fazla bir anlama da sahiptir; o, kendi tarih ve literatürüne karşı derin bir ilgi ve ontolojik bağlılığı da ifade eder. Her türlü felsefi çaba kendi geleneği ve literatürü üzerinde yükselir. Çocuklarla felsefe, birincil planda çocuklara felsefe öğretmeyi, felsefi bilgileri aktarmayı amaçlayan bir çaba olmayacaktır. Onun yerine çocuklara felsefi düşünme tutumlarını tanıtmayı, felsefi düşünme biçimlerini kazandırmayı amaçlayan bir çaba olacaktır.

Çocuklar için felsefenin, kendisini gerekçelendirecek farklı bir mantığının, farklı bir dilinin ve farklı bir içeriğinin olması gerekir. Sokrates için felsefe, bizzat kişinin kendisinde olan, varoluşun kendisinden türeyen bir erdemdir. Çocuklar için felsefe de, bir literatür, bilgi ve uzmanlık alanı olarak felsefe ile ilgilenmeyi değil, öncelikle hayat ve varoluş üzerine düşünmeyi ifade eder. Çocuklar için felsefe, hayatın olguları üzerinde düşünmenin, karar vermenin, seçmenin, anlamının ifadesidir. Burada çocuktan istenen, bir bilgiyi öğrenmesi, bir görüşü kavraması, bir literatürü özümsemesi değil, bir öğretim faaliyeti de değil, bir bakış açısı arayışı içinde bir soruya cevap verebilmesidir. Sokratik yöntemin özü, çocuklara kendilerinde olan felsefi potansiyeli keşfettirebilmektir. Kendi sorunlarından ve deneyimlerinden hareketle felsefe yapmak ya da yapılan felsefelerle ilgilenmek, çocuklarla felsefe için uygun bir tutumdur. Dolayısıyla, çocuklarla felsefenin dayandığı pedagojik temel, daha çok *keşfederek öğrenme*

olduğu söylenebilir. Çocuğun, yaşadığı olaylardaki felsefi içeriğin farkına varmasını sağlamak, hayattan alınan kesitler üzerine konuşarak varoluşa ilişkin farkındalığı artırmak, çocuklar için felsefe dersinin amaçları arasında yer alır. Çocuklarla yapılan felsefe dersi, ergenlik, gençlik, yetişkinlik, hatta yaşlılık dönemlerinde bile aktif hâle gelmeye başlayan, ancak ileri yaşlarda farkındalık oluşturan bir eğitimidir. Şöyle demek uygundur: Çocuklar için felsefe, etkisi yaşam boyu süren bir eğitimidir. Bu nedenle sadece çocuklar için felsefe değil, gençler için de, hatta yetişkinler ve yaşlılar için de felsefedir.

Schiller'in bir metaforundan hareket ederek söyleyecek olursak, çocuk, oyunu bir fayda ve çıkar gözeterek oynamaz; oynamak için oynar. Oynama isteği, güçlü bir içtepi olarak kendisinde bulunduğu için oynar ve bu onda nasıl kendi doğasının bir parçası olarak bulunursa, aynı şekilde hayret ve merak da bir bilme duygusu olarak bulunur. Bunun sonucu olarak, Aristoteles'in de işaret ettiği gibi, insan doğal olarak bilmek ister (Aristoteles, 79, 87). Felsefenin her türüsünde olduğu gibi, çocuklar için felsefede de dünya, evren ve varoluş karşısında bir bilinçlilik durumu söz konusudur. Çocukluktaki bilgelik, en iyi art arda ortaya çıkan sorularda kendisini sergiler. Buna göre çocukluk zaten bilgelik olduğu bir dönemdir. Ancak, bu bilişsel tutumun, felsefi bir nitelikte ortaya çıkabilmesi için yönlendirilmesi gerekir. Bu nedenle, çocuk felsefesi ya da çocuklar için felsefe, aslında “çocuklarla felsefe”dir.

2. Çocuklarla Felsefede Teknik ve Yöntemler

Öncelikle söylemek gerekir ki, çocuklarla felsefe, ilke olarak, kuram analizi, felsefe tarihi dersi değil, çocukluk deneyiminde gömülü bulunan felsefeyi ortaya çıkarmaktır. Yapılan etkinliklerle merakın, hayret ve hayranlık duygularının uyandırılması amaçlanır. Çocuklarla felsefe, seçilmiş edebiyat ve felsefe metinleri, videolar, filmler, yaşanmış ya da kurgulanmış hadiseler üzerinden gerçekleştirilebilir. Bütün bu materyal, düşünceyi uyandıracak ve felsefi duyguyu tetikleyecek şekilde analiz edilir.

2.1. Diyalog: Çocuk felsefesi, yaşam deneyimleri, olaylar ve olgular üzerine bir düşünme eğitimi, bir bulma ve keşfetme olayıdır. Bu da önemli ölçüde diyaloglar üzerinde gerçekleşir. Bütün felsefe konuşmaları, aslında bir tür Sokratik diyaloglara geri dönüştür. Sokratik yöntem, çocukları sorularıyla yönetir ve yönlendirir; çocuk felsefenin konusunu, mantığını ve sorularını keşfederler. Çocuklar için felsefe, bir bakıma felsefenin kaynağına geri dönmek gibidir. Diyalog, uzman öğretmen tarafından kılavuzlanır; dilde yapılan bir yolculuk, söz konusu olur. Çocuk felsefesinin sahlılığı, onun pratik bir yarara yönelmemesi, çocukluğun doğasından ve hayatın kendi içinden çıkmasındandır. Çocuk felsefesi, çocukluğun kendisinde olan özü işler. Doğada doğa yasalarının gömülü olması gibi, insan varlığında da felsefi ilgiler gömülüdür. Çocuklarla felsefe dersinde, çocuklara felsefe tarihine ilişkin bilgiler vermek yerine, çeşitli uyarıcılar vasıtasıyla ve uygun şekilde sorulan sorularla, Sokratik yöntemle, gömülü olan felsefeyi uyandırmaya, bilinç düzeyine çıkarmaya çalışır. Bu etkinlik, çocuklarla felsefenin önemli bir kısmını oluşturur. Bu nedenle çocuk felsefesi, hayatın sahlil doğasından türer. Temelini orada bulur.

2.2. Metin Okuma: Felsefenin, felsefe eğitiminin her türüsünde “metin” önemlidir. Felsefenin tüm birikimi, metinlerde gizlidir. Metinsiz felsefe olmaz, metinsiz felsefe kültürü ortaya çıkmaz. Bununla birlikte çocuk felsefesi öncelikle bir metin okuma, bir metin analizi dersi değil, bir konuşma dersidir. Ancak, Sokrates'in Gorgias'a dediği gibi, sonuçta her konuşma “bir şey üzerine konuşma”dır. Seçilmiş metinler de konuşmanın kendisine yöneldiği bir alan

olarak, çocuk felsefesinde önemli bir işlev görürler. Bu da çocuklardaki felsefe deneyiminin oluşmasına katkı sağlarlar.

Tabii hangi tür metinler üzerinde çalışılacağı önemlidir; çocuk duyarlılığına uygun, çocuğun felsefe ile temas etmesine katkı sağlayacak metinlerin seçilmesine özen göstermek gerekir. Bu metinlerin temel özelliği basit, fakat felsefeye kapı aralar nitelikte olmasıdır. Söz konusu bu metinlerin sadece felsefi metinler olması gerekmez; edebî metinler de olabilir. Seçilen yaş grubuna uygun bir masal, bir hikâye, bir şiir metni üzerinde diyalog başlatılabilir. Metin seçerken dikkat edilmesi gereken husus, çocuğun algı ve kavrayış düzeyini aşmamasıdır. Felsefi metinler daha çok mağara metaforu gibi çocuklar tarafından çeşitli şekillerde anlaşılabilirliği olan, onların düşünme ve hayal gücünü geliştirebilecek kesitlerden, üzerinde rahatlıkla konuşulup yorum yapılabilecek paragraflardan oluşmalıdır.

2.3. Seyretme: Çocuklarla felsefenin en hoş ve en verimli tekniklerinden biri de seyretme ve seyredilen malzeme üzerinde konuşmadır. Görsel metinler arasında iyi seçilmiş bir film, bir video, bir belgesel, bir fotoğraf, bir minyatür, bir mozaik, bir desen, bir karikatür yer alabilir ve diyalog bu malzeme üzerinden geliştirilebilir.

2.4. Yaşam Deneyimleri: Yaşam deneyimleri, bizzat her bir bireyin yaşadığı somut gerçeklikler, bu gerçekliklerin geride bıraktığı hatıralar, izler, izlenimler, düşünceler ve yargılardır. Bu deneyimlerin, çocuk felsefesinin içerik kazanmasında büyük önemi vardır. Buna göre, yaşam deneyimleri de metin hâline getirilebilir. Çocuklar ya da büyükler, içerik olarak felsefi bir diyaloga imkân tanıyacak bir yaşam deneyimini anlatabilirler. Belirli bir şekilde felsefeye doğru yönlendirici bir nitelik de taşıyan sokratik diyalog, yaşam deneyimlerinin çözümlenmesi açısından önemlidir. Bu noktada, Sokrates'in konuyu alıp sorularıyla belirli bir yöne doğru alıp götürmesi, tezler ve antitezleri bir bir çözümlenmesi, örnek teşkil edebilir. Bu nedenle konuya rehberlik eden kişi, bir bakıma Sokrates rolünü oynayabilecek bir sabra, hoşgörüyü, birikime, derinliğe, düşünme ve çözümlenme gücüne sahip olmalıdır.

2. Çocuklarla Felsefe'nin Güçlükleri

Çocuk felsefesi, ifadesini temellendirebilmek için öncelikle “çocukluk” ve “felsefe”, “çocuk” ve “bilişsel gelişim”, “çocukluk” ve “soyut düşünme becerileri” kavramları arasındaki ilginin irdelenmesi ve yeniden kurulması gerekir. Söz konusu bu konular, çocuklar için ya da çocuklarla felsefenin anahtar konularıdır.

2.1. “Felsefe” ve “Çocukluk”: Felsefe, çağrışımındaki ağırlık ve ciddiyetle çocukluğu ezecek değil, onu canlandıracak ve geliştirecek bir kavram olmalıdır. Felsefe ve çocukluk arasındaki ilgide çocuk filozof değil, filozof çocuktur. “Filozof kimdir?” sorusuna, “Doğasındaki çocukluğu yitirmemiş, merak ve hayret duygularını köreltmemiş kişidir.” diye cevap vermek uygun olabilir.

2.2. Rasyonalite Sorunu: Felsefeyi niteleyen şey, rasyonalitedir. Felsefe, *mitos*'tan *logos*'a geçiş simgeleyen bir çaba olarak, evrenin, hayatın ve varoluşun akılla kavranmasını ifade eden bir çabadır. Bir çocuk felsefesinden söz edebilmemiz, rasyonalite ile çocukluğu bağdaştırmamıza bağlıdır. Zira çocuk felsefesini motive eden rasyonaliteden başka bir şey, söz gelimi masal gibi bir şey, *logos*'tan *mitos*'a dönüş gibi bir şey değildir. Ancak burada da farklı bir sorunla karşılaşırız: Çocuk felsefesi, eğer tüm felsefe etkinliğinde olduğu gibi rasyonel bir temele dayanacaksa, o zaman Piaget'in bilişsel gelişim kuramını yeniden gözden geçirmemiz gerekecektir. Tabii, o zaman da şu sorun ortaya çıkar: Peki o zaman yapılan bu şey felsefe

olacak mıdır? Çocuklukla rasyonalite, aklın egemenliği, düşünme gücünün olgunluğu ve aklı kullanma becerileri bir araya nasıl gelebilir? Şu hâlde çocuk felsefesinin öncelikli amacı, felsefe ile çocukluk arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin doğasını keşfetmek olacaktır.

2.3. Felsefe Öğretimi: Çocuklar için felsefenin öncelikli amacı felsefe tarih ve kültürüne ilişkin bilgiler değil, eleştirel, yaratıcı, derinlikli, tutarlı ve özenli düşünme becerileridir. Oysa felsefi düşünce bunları kapsamakla birlikte bunlardan daha fazla bir anlama da sahiptir; en azından kendi tarih ve literatürüne karşı derin bir ilgi ve eğilimi de ifade eder. Her türlü felsefi çaba kendi literatürü üzerinde yükselir. Bu açıdan bakıldığında, çocuklar için felsefenin sağlam bir zemine ulaşabilmesi için sadece eleştirel ve yaratıcı düşüncenin niteliklerinden yararlanılması, onları kendi kapsamında bir araya getirmesi yetmez, aynı şekilde kendi tarihine yönelerek kendi tarih ve kültürünü bir kaynak, bakış açısı ve derinlik hâline getirmesi de gerekir. Ancak bunun, söz konusu bilginin çocuklara öğretilmesi şeklinde değil, dersi kılavuzlayan öğretmenin, kendi işini en iyi şekilde yapabilmek için sahip olması gereken bir formasyon olarak düşünmek gerekir.

2.4. Çocuk Felsefesinin “Felsefiligi” Sorunu: Çocuklar için felsefe her bir durumda, felsefenin belirli bir algı düzeyinde kendisini yeniden inşa etmesini, yeniden anlaşılır kılmasını, aynı şekilde belirli bir algı düzeyinde kendisini keşfetmesini de ifade eder. Bu anlaşılır kılma da ancak dil üzerinden gerçekleşir. Bu da felsefenin gerçek dilinin sökülüp, farklı bir algı düzeyinde yeniden kurulması ile gerçekleşebilir. Felsefenin doğasında tek bir şekilde anlatmak yoktur, farklı şekillerde ve farklı yaklaşımlarla anlatma imkânı vardır hep; belirli bir şekilde değil çok farklı şekillerde felsefe yapma imkânı söz konusudur. Eğer tek bir çeşit anlatma olsaydı, sadece belirli bir şekilde felsefe yapma durumu söz konusu olurdu ve o zaman çocuklar için felsefeden söz edemezdik. Bizi çocuklar için felsefeden söz etmeye yetili kılan şey, felsefenin doğasındaki esnekliktir. Felsefe en geniş anlamda insanların yaratıcılıklarını ve düşünme becerilerini, kapasitelerini en yüksek şekilde ortaya koyabilecekleri bir “deneme alanı”dır.

Sormayı öğrenmek, araştırmayı ve bilmeyi öğrenmek, hayatı merak etmek, insanı ve evreni merak etmek; hayat ve varlık üzerine bütünlüklü ve tutarlı bir şekilde düşünmek; bütün bunlar felsefede vardır. Felsefenin öncelikli koşulu bilgisi olmak değil, sorusu olmaktır. O zaman çocukluk felsefeye en yakın noktada bulunur. Onlar felsefeyi felsefe için merak etmezler, varlıkla karşılaşmaktan doğan bir hayret ve merak, varoluş karşısında algılayan ve hisseden bir bilinç olarak sorarlar. Felsefeyi, bir bilgi biçimi olarak öğrenmeyecekler; karar verme, analiz etme, tutarlı ve eleştirel düşünme becerisi olarak öğrenecekler, bu hayatın kendisidir diye öğrenecekler. Çocuklarla felsefe, çocuklukta felsefeyi işleyen bir tutum olarak felsefenin en sahih yönünü oluşturur.

Sonuç

Çocuklar için felsefe, ister metin okuma (edebiyat, masal, felsefe), ister diyalog kurma, ister daha başka faaliyetlerle olsun, sonuçta çocuğu felsefe ile karşılaştıracak bir etkinlik olmalı. Ancak, çocuklarla felsefe, daha çok çocuklukta felsefeyi tanımaya ve keşfetmeye yöneliktir; bu yüzden onun metinlerinin felsefeyi tetikleyebilecek, felsefe duygusunu etkin hâle getirebilecek nitelikte olması gerekir; diyaloglar, yaşam deneyimleri, videolar, filmler, resimler, edebî ve felsefi metinler, felsefi ilginin oluşmasına ve uyanmasına yönelik olmalıdır. Buna göre, çocuklar için felsefe, (1) felsefe bilgisine boğulmayacak (2) soyut anlatımlara yelken açmayacak, (3) somut örneklerle ve yaşam deneyimlerine dayanacak, (4) her bir aşamasında çocukluğun algı ve bilişsel gelişim düzeyi ile bağımlı koruyabilecek nitelikte olmalıdır. Ancak bu durumda da

felsefenin kendi özgül konumundan, kendi formundan uzaklaşması söz konusu olacaktır. Bu da beraberinde çocuklar için felsefenin, “felsefiliği” sorununu ortaya çıkaracaktır.

Gelişim kuramcıları bize dönemlere göre çocuklukta hangi ilgilerin, hangi sorunların, hangi algılama düzeylerinin olduğunu göstermişlerdir. Gerek bilişsel, gerek fiziksel, gerek kişilik, ahlak ve cinsel kimlik gelişimi olsun, bu konularda ciddi birikim ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çocuklar için felsefe de bu dönemlere göre içerik kazanmalıdır. Çocukluk, bunu gerektirecek kadar geniş bir dünyadır; tek parçalı ve tek boyutlu bir dünya değildir. Bu dönemlerin her birinde çocuklar varlık karşısındaki kendilik durumları ile farklı bir algı düzeyinde bulunurlar. Çocuk felsefesi, bu farklı çocukluk dönemlerinden hareket etmeli, çocukluk içindeki bu farklılaşmayı dikkate almalıdır. Bunun sonucu olarak, çocuk felsefesinden değil, çocuk felsefelerinden söz etmemiz gerekir.

Sonuç olarak şöyle bir öneride bulunulabiliriz: Çocuklar için felsefe, bir ders olarak düşünüldüğünde, “düşünme eğitimi” olarak algılanabilir; bu şekilde felsefi olma çabasının ağırlığından da kurtulmuş olur. Bu ders, ilkokul üçüncü sınıftan itibaren müfredata konulmalı, usta öğretmenler tarafından ve onların kılavuzluğunda verilmelidir. Böyle bir dersin, diğer dersleri de, giderek bütün eğitim faaliyetlerini de bilinçli, etkili ve nitelikli bir hâle getireceği; eğitim ve bilgi konusunda bir farkındalık oluşturacağı, tüm eğitim faaliyetlerine etkili bir nitelik unsuru olarak katılacağı düşünülebilir. Amaç çocukları filozof yapmak değildir. Onların felsefi duyarlılıklarını, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek, kendilerinde hayata ve varoluşa ilişkin bir farkındalık oluşturabilmektir. Amaç hayata dokunabilmek, varlığı ve varlık içinde benliği hissedebilmektir. Epiktetos’un, “Felsefe yapıyorum deme, kendimi kurtarıyorum del!” sözü de bunu hatırlatmak içindir.

Resim: Anıl Tortop

Kaynaklar

- Aristoteles (1985). *Metafizik* (Çev. Ahmet Arslan). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gregory, M. (2011). “Philosophy for Childrens and Its Critics: a Mendhan Dialogue.” *Journal of Philosophy of Education*, 45 (2), pp. 199-219.
- Kohan, W. O. (2014). *Philosophy and Childhood: Critical Perspectives and Affirmative Practices*. New York: Palgrave Macmillan Press.
- Plato (1997). *Protagoras*, in *Complete Works* (Ed. John M. Cooper, Tr. Stanley Lomardo - Karen Bell). Cambridge: Hackett Publishing.
- Tepe, H. (2013). *UNESCO Verileri Işığında Dünyada Çocuklar İçin Felsefe, Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (Ed. Betül Çotuksöken, Harun Tepe). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Vansieleghem, N., Kennedy, D. (2011). “What is Philosophy for Children, What is Philosophy with Children-After Matthew Lipman?” *Journal of Philosophy of Education*, 45 (2), pp. 171-182.